

(uklapao je u dramski tekst svoje petrarkističke stihove). U *Komediji II.* dramatisiran je motiv Parisova suda posuđen iz klas. mitologije. Treća se pastoralna drama razlikuje od druge jer nema mitol. elemente i pripada nizu tekstova u hrv. književnosti u kojima se nalazi motiv zaslužnjene djevojke. Četvrta pastoralna drama ima lakunu, tematizira također mir u dubravi. Peta i šesta drama su farse i u njima se bavi svakodnevnim životom dubr. obitelji i realistično ga oslikava. Jedino je *Komedija VII.* prava komedija, podijeljena je u tri čina, obrađuje motiv o *dezvijanu* sinu Maru, koji je zaljubljen u ženu »sumnjiva morala«, a ljudi koji ga okružuju (roditelji, prijatelj Frano) nagovaraju ga da ju ostavi i oženi se Petrovom kćeri. Ne zna se točno kada su drame nastale jer ni jedna nije datirana. Petu je »komediju« Miroslav Pantić posredno datirao 1541–42, prema zapisu iz jednoga rukopisa, koji potvrđuje da je izvedena na piru Marina Županova Bunića i Linje Sorkočević (*Nalješkoviceva komedija »arecitanu u Mara Klaričića na piru«*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, 1955, 3). – M. Držić i Nalješković živjeli su u isto vrijeme u istom gradu, ali nisu razmjenjivali poslanice, što je donekle neobično jer je Nalješković bio prijateljski povezan s Držićevim bratom Vlahom, kojega hvali u djelu *Dialogo sopra la sfera del mondo*, a Nalješkoviceva supruga Nika bila je sestra supruge Držićeva brata Vicka, Jele. Zapaženo je da Nalješković i Držić nisu bili poetički bliski: Držićev odnos prema Nalješkovicevoj lirici bio je »sličniji otporu koji čovjeka jače i svjesnije angažira« (S. Petrović, *Umeci petrarkističke lirike u komedijama Marina Držića*, 1967). Držića je mogla odbijati i »versifikatorska lakoća i blagoglagoljivost Nalješkoviceva, i uz to feminina slatkastost njegove lirike«.

Amir Kapetanović

NAZBILJ – NAHVAO. U prologu negromanta Dugoga Nosa komedije *Dundo Maroje* – gdje je njihova frekvencija najveća – prilozi *nazbilj* (*nabilj*, *ubilj*, *bilj*: doista, zbilja) i *nahvao* (namjerno, s predumišljajem, nahvalice) funkcioniraju kao atributi kojima se karakteriziraju dvije vrste ljudi, premda se znadu pojaviti i u izvornom značenju (»Vukodlak: Ah, ne spim, Kojace! Ali me ne vidiš? / Niti ga mogu spat ni što sad bijedan, / vidismo mogu znat ali 'e bilj ali san«, *Pripovijes kako se Venera božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena*, 5, s. 233–235; »Od lude djece čuvajte dinarâ, er se je ovjezjeh komedija nekoliko arecitalo nazbilj u vašem gradu, koje su svršile u tradžediju«, *Dundo Maroje*, drugi prolog; »Starac: Stav' pamet, Variva! Da nijes' veće ni ubilj ni ušal, – da te vrag ne uzme, – o tezoru progovorila! (...) tkogodi će uzet nazbilj da je u nas tezoro, zaklat nas će ter neče ni tebi prostit i okoristovat se će«, *Skup*, I, 3; »Kamilo: Ah, Bože, snim li ja ovo, ali dundo nazbilj govori?«, *Skup*, V, 3; »Pjerinov otac: Ah, Gospodine Bože, snim li ovo, ali bilj čujem?«, *Pjerin*, V). Negromantov prolog neobičan je iz dvaju razloga: prvo, nema funkciju kakvu prolozi obično imaju u dramskim tekstovima (najava sadržaja), drugo, priča o putovanju Velikim i Malim, Novim i Starim Indijama nema izravne veze s fabulom komedije. Sadržaj je negromantova fantastičnoga putovanja sljedeći: nakon što je bez velike muke obišao prve tri Indije, u Stare Indije uspio je doći tek uz pomoć čarobnih knjiga. Ondje je pronašao savršeno mjesto (vječno proljeće, bujna vegetacija, rodna polja) i idealno uređeno društvo: »Tuj ne ima imena 'moje' i 'tvoje', ma je sve općeno svijeh, i svak je gospodar od svega. A ljudi koji te strane uživaju ljudi su blazi, ljudi su tihi, ljudi mudri, ljudi razumni. Narav, kako ih je uresila pameti, tako ih je i ljepotom uljudila: svi općeno uzrasta su učinjena; njih ne smeta nenavidos, ni lakomos vlada; njih oči uprav gledaju, a

srce im se ne maškarava; srce nose prid očima, da svak vidi njih dobre misli; i, za dugijem mojijem besjedenjem ne domorit vam, ljudi su koji se zovu ljudi nazbilj«. Tada je negromant ugledao jednu građevinu na kojoj su uklesani nakazni likovi »obraza od mojemuče, od papagala, od žvirata, od barbačepa; ljudi s nogami od čaplje, stasa od žabe; tamaše, izješe, glumci, feća od ljuckoga naroda«, a zatim i objašnjenje tih prikaza. Saznao je da su nekoć u Stare Indije dolazili čarobnjaci koji su za zlato prodavali drvene lutke bizarna izgleda. Tada su žene – »koje polakšu pamet imaju od ljudi« – poželjele da čarobnjaci te figure ožive jer će tako biti zanimljivije. Nakon što su oni to učinili, nakazna su se bića počela množiti te su stvoreni *ljudi nahvao*: »I za dosvršit besjedu, ovi obrazi od papagala, od mojemuča, od žaba, žvirati, barbačepi i s kože udreni i, za u kraće rijet, ljudi nahvao, počese se plodit i miješat s ženami nazbilj po taki način, er se ljudi nahvao toliko počese umnažat, er poče veće broja bit od ljudi nahvao neg ljudi nazbilj«. *Ljudi nahvao* smisle *konjuru* – protjerati *ljude nazbilj* iz njihove zemlje, tj. iz *gospoctva*, što ovi ne dopuste nego ih prognaju, nakon čega se *ljudi nahvao* nasele »u ovi naš svijet«, gdje ih ima više nego *ljudi nazbilj*. Iako i dalje vode bitku, može se prepoznati koji su jedni, a koji drugi, jer »i današnji dan ljudi su nazbilj pravi ljudi i gospoda, a ljudi nahvao ljudi su nahvao i bit će potištenjaci vazda«. – U XIX. st. od svih Držićevih djela najživlje je zanimanje pobudio *Skup*, dok su dvadesetostoljetna istraživanja, osobito Milana Rešetara, Jorja Tadića, Petra Kolendića, Pavla Popovića i Dragoljuba Pavlovića, bila ponajprije okupirana prikupljanjem arhivskih podataka te ih semantički kapacitet opreke *nazbilj – nahvao* nije zanimao. Status poetičkih pojmova stekli su tek nakon pronalaska Držićevih pisama Cosimu I. i Francescu Mediciju, premda ne odmah. Isprva su pisma otvorila tri vrste pitanja: a) moralnost/nemoralnost Držićeva pokušaja rekonstruiranja dubr. vlade uz pomoć firentinskoga vojvode i »podvrgavanja Dubrovnika Cosimovoj vlasti«; b) motivi Držićeve urote (»pogreške i nedjela same dubrovačke vladec«; »slijepa mržnja protiv dubrovačke vlastele«; neozbiljnost, avanturizam, bolest i duševni nedostaci; jačanje dubr. građanstva; vizionarstvo; patriotizam; različita polit. opcija); c) ostvarivost plana (naivnost, odsutnost političke pragmatičnosti). Prekretnica u tumačenju Držićevih drama nastupila je 1948: Živko Jeličić objavio je rad *Marin Držić – pjesnik sirotinje XVI. vijeka* – prvi u nizu što će poslije ući u njegovu sintetsku knjigu *Marin Držić Vidra* (1958) – u kojem je zanemario dosege »građanske historiografije«, zauzimajući se za razdvajanje arhivskih činjenica od »istine« knjiž. djela. Dva su njegova zaključka temeljna: isticanje važnosti antiteze *ljudi nazbilj – ljudi nahvao* i povezivanje nakaznih *ljudi nahvao* s dubr. vlastelom slijedom sličnih formulacija u negromantovu prologu i pismu od 2. VII. 1566 (»dvadesetorica nenaoružanih, ludih i bezvrijednih nakaza«; »Imademo međutim petnaest nakaza, luđaka...«); priča o Starim Indijama predstavlja socijalno-klasnu utopiju, Držić je revolucionar, zastupnik prava »dubrovačke sirotinje« u izrazito »kramarskoj« sredini. Druga je teza ubrzo odbačena. Dragoljub Pavlović inzistirao na revolucionarno-utopijskim smislovima prologa sveo je na jednu od verzija »poznatog opšteg mesta iz klasične rimske i renesansne književnosti o tzv. zlatnom dobu (aurea aetas)« (*Komedija u našoj renesansnoj književnosti*, 1955), Miroslav Pantić ustvrdio je da je pretjerano Držića pretvarati u »revolucionara osobite vidovitosti i borca za prava 'dubrovačke sirotinje', što on, u onim istorijskim i društvenim uslovima, nije nikako bio, niti je pak mogao da bude« (*Četiri stoleća u potrazi za prvim likom Marina Držića*, 1958), dok je Ante Kadić Jeličiću

raspravu nazvao »pamfletom« (Marin Držić, *hrvatski renesansni dramatičar – Marin Držić, Croatian Renaissance Playwright*, 1959). No prva je Jeličićeva teza prihvaćena i nedvojbeno je odredila potonja tumačenja Držićeva opusa, pa je čitanje komedija i mitološko-rustikalnih drama u perspektivi firentinskih pisama *conditio sine qua non* svakoga držičološkog priloga. Jeličićeva je stajališta kritički razmotrio Leo Košuta u radu *Pravi i obrnuti svijet u Držićevu »Dundu Maroju« (Il mondo vero e il mondo a rovescio in »Dundo Maroje« di Marino Darsa Marin Držić, 1964)*, prihvaćajući tezu da je Držić »preko ljudi nahvao ciljao na dubrovačke senatore, koje je kasnije u pismima Cosimu I. nazvao nakazama (*mostri*), a zatim i na ostale dubrovačke gospare i obojačene trgovce kojih je portrete dao u svojim komedijama«, no Jeličićevo razumijevanje *ljudi nahvao* je proširio: »No čovjek nahvao, u najširem smislu, za Držića jest svaki čovjek koji je u odnosu prema bližnjemu izgubio razum i tako podlegao sebičnosti bez mjere«. Istodobno je odbacio ideju o utopijskom karakteru negromantovih riječi: »Držićeve Stare Indije nisu i ne smiju biti smatrane tekstom koji je Dubrovčanima htio dočarati buduću društvenu Utopiju«. Negromantovo putovanje protumačio je u perspektivi zemljopisnih otkrića XV. i XVI. st. (Amerike – Nove Indije), ali i kao imaginarno putovanje za koje je Držić iskoristio literarne topose (Diodor Sicilski, François Rabelais). Ne prihvaćajući ni teze o utjecaju *Utopije* Thomasa Morea i uopće utopijske literature XVI. st., Košuta je zaključio da je Držić u prvom prologu oblikovao sliku idealnoga svijeta te da »burleskno putovanje Držićeva Negromanta treba shvatiti kao blagu parodiju nebrojenih putovanja u nepristupačnu 'Dubravu', no opisani svijet nije želio imenovati, a njegovim predstavljanjem htio je jače istaknuti negativne strane dubr. zbilje »da bi opovrgnuo svoj svijet i svoje društvo«. Na antitezi *nazbilj – nahvao*, poduprtoj humanističkim naukom o znanju i vrlini koji čovjeku pomažu prevladati *feritas*, ostvariti *humanitas* i približiti ga božanskom (*divinitas*), Frano Čale je od kraja 1960-ih razvio najcjelovitiju interpretaciju Držićeva opusa iz perspektive zamisli iznesenih u firentinskim pismima i prologu Dugoga Nosa. Po njemu, Držić je opus protkao idejom o »novom čovjeku« koji se, zahvaljujući vrlini (*virtù*), zna prilagoditi situaciji (*akomodavanje*), iskoristiti priliku (*okazijon*) te se izboriti s hirovitom Fortunom. Svoje je tumačenje eksplicirao na mislima iznesenim u prolozima, ponajprije prologu Dugoga Nosa, Pometovim monolozima, monologu Tripčete Kotoranina (III, 10) te monologu Dživa iz *Skupa* (IV, 8). Pritom je Pomet istaknut kao *homo novus* koji ostvaruje *dignitas hominis*, on je »kralj od ljudi«, Držićev alter ego, »pisac sam«, »projekcija piščevih nazora«. U tom su kontekstu dvije Čaline rasprave emblematične: *Pometov makjavelizam: od umjetničke vizije do urotničke zbilje* (1967) i *Što je Držiću Hekuba* (1969). Poput L. Košute, i Čale je Jeličićevu jednostavnjenu tezu o *ljudima nahvao* kao dubr. senatorima proširio na sve one koji su nerazumni te je opoziciju *nazbilj – nahvao* tumačio u perspektivi antiteze *mudrost – ludost* (koja se javlja u različitim varijacijama: stari – mladi, očevi – sinovi, svekrve – nevjeste). Takvo je tumačenje – s očitom hipotekom urotničkoga plana – na određen način postalo kanonsko: u raspravama o Držiću uvijek je istican subverzivni karakter njegova kaz. angažmana, odnos književnosti i politike, pojedinca i vlasti, zbilje i literature. Držić je definiran kao genijalni komediograf koji je maniristički na dotad neviđen način zbilju pretvorio u knjiž. temu, a književnost potom pokušao realizirati u zbilji. Slobodan P. Novak u knjizi *Planeta Držić* (1984) u tumačenje Držićevih djela uvodi pojam »oko vlasti«, povlaštenoga gledanja i onih koji glume i onih koji

gledaju kako glumci glume te je analizirao odnos između »rukopisa vlasti« i »rukopisa autora«, odn. strategije Držićeva izlaženja u susret ili pak izmicanja okularu onih koji su teatar – a dubrovački renesansni teatar dio je sveobuhvatnog teatra Grada – doživljavali kao mjesto nadzirane slobode. – *Sekret* koji je Držić 1551. otkrio gledateljima *Dunda Maroja* o podjeli ljudskoga roda u dvije kategorije – pri čemu je za njega nedvojbeno da je ljudska priroda, što je suprotno kršč. svjetonazoru, nepromjenjiva (po čemu je blizak pesimističkoj viziji naroda kao svjetine izloženoj u *Vladaru – Il Principe*, 1532, Niccolò Machiavellija), da su oni koji se rode *nahvao* takvi cijeloga života i ne mogu se promijeniti (»Ljudem je nahvao paralo da su i oni ljudi, a ljudi su nahvao ljudi nahvao i bit će do suda«; »Tripče: Jedni se ljudi nahode zli bjestije, drugi se nahode dobri anđeli *et tronki*«, *Dundo Maroje*, III, 10; »Dživo: Jedni su, – neka ostalo ostavim, – naravi tihe, s kojom se može govorit, koji razlog čuju, koji razlog primaju i slijeđe, koji svjet razumiju, koji meni paraju pravi ljudi. Druzi su naravi tvrde, od kamena, kojijem para da su razumni, a š njimi se ne može govorit«, *Skup*, IV, 8) – može imati dvostruko podrijetlo: a) priča o dobrim (mudrim) i lošim (pohlepnim, nerazumnim) ljudima dio je Držićeva životnog iskustva; b) antiteza je potaknuta reformacijskim stavom o dvostrukoj predestinaciji (radikalni augustinizam) prema kojoj Bog jedne predodređuje za vječno spasenje (raj), a druge za vječnu propast (pakao). Humanističke rasprave o vrlini i sreći, znanju kao pretpostavki čovječnosti te lakomosti koju je poticalo bogaćenje plemstva i građanstva u merkantilističkom Dubrovniku (Filip de Diversis 1440. u *Opisu slavnoga grada Dubrovnika* primjećuje: »Ako se smije reći, oni bjelodano vjeruju i sude da je sreća u bogatstvu i sva vrlina u stjecanju i pohlepnom gomilanju«), konačno, financijska propast vlastite obitelji mogla je potaknuti Držića na osuđivanje *barbarije i injorancije*, iznošenje životnog zapažanja da se ljudi nužno dijele na *nazbilj* i *nahvao*. Drugo tumačenje ponešto je sporno, osobito zato što je u pismu Cosimu od 2. VII. 1566. Držić reformaciju označio kao »kugu luteranskog krivovjerja«. Ipak, zbog propulzivnosti protestantskih ideja, činjenice da je Andrea Arrivabene – venecijanski tiskar kod kojega je 1551. tiskana *Tirena* – podupirao protestantsko učenje, nabavljao, razmjenjivao i tiskao zabranjene knjige, a nekoliko puta, pa i pred smrt, bio inkvizicijski procesuiran, zatim činjenice da je dubr. nadbiskup Lodovico Beccadelli također podupirao protestante (a Držić ga spominje u pismu od 2. VII.), oprezno bi se učenje o dvostrukoj predestinaciji moglo povezati s podjelom ljudi na *nazbilj* i *nahvao*. Premda složeni jezik Dugoga Nosa i vremenska distanca koja nas dijeli od nastanka *Dunda Maroja* priječi točno dešifriranje Držićevih izvora i motiva koji su ga potaknuli da u prološkom dijelu komedije donese priču o *ljudima nazbilj* i *ljudima nahvao*, najiscrpniji prilog tumačenju podrijetla i značenja tih pojmova dao je L. Košuta, ističući da je mitska priča zapravo alegorija o lakomosti: bića stvorena zbog lakomosti (negromanti su im dali duh jer su bili lakomi na zlato) »ostaju, misle i djeluju *nahvao*, tj. po vlastitoj volji, proračunato, a onda i bez mjere i obzira«, *nahvao* su oni koji se »u životu maskiraju i glume poput glumaca (...) djeluju proračunato, nasilno i oholo«. Uzimajući dvije riječi iz svakodnevnoga govora, a koje su dopreporodni hrv. pisci i inače rabili u svojim djelima (Akademijin *Rječnik* potvrde nalazi u tekstovima Nikole Nalješkovića, Saba Gučetića Benđeviševića, Ivana Gundulića, Bartola Kašića, Ivana Dražića, Junija Palmotića, Petra Kanavelića, Antuna Gleđevića, Ignjata Đurđevića, Đure Bašića, Nikole Marčija), Držić ih je pretvorio u simbole i njima izrazio troje: a) odnos prema smislu i svrsi knjiž.

posla (angažiranost, poučnost): »A komedija vam će otkrit koji su to sjeme tugaljivo od mojemunskijeh obraza i ljudi od ništa, od trimjed, nahvao, koji li su ljudi tihi i dobri i razumni, ljudi nazbilj. Tihi i dobri uzeti će za dobro što im se za dobro dobrovoljno čini, a obrazi od barbačepa, kojijeh nenavidos vlada i nerazum vodi, mojemuče, žvirati, barbačepi, tovari i osli, koze, ljudi nahvao, sjeme prokleta, po negromanciji učinjeni, hulit će sve, od svega će zlo govorit, er iz zlijeh usta ne more nego zla riječ izit. I ne drugo! Na vašu sam zapovijed, stav'te pamet na komediju!«; b) doživljaj vlastitog vremena i moralne degradacije uzrokovane lakomošću, sebičnošću i nerazumnošću, odn. osobni svjetonazor o čovjeku uopće; c) postupak transpozicije univerzalne ideje u konkretnu priču i način njezina dekodiranja (doslovnog i prenesenog): bez prologa Dugoga Nosa priča o Dundu Maroju i *dezvijanom* sinu Maru bila bi samo jedna od priča kojih se »njekoliko arecitalo nazbilj u vašem gradu«; uz negromantovo tumačenje ona dobiva smislove koji pojedinačno pretvaraju u opće, nevezano uz određeni prostor i vrijeme.

Milovan Tatarin

NAZEČIĆ, SALKO, bos. književni povjesničar i folklorist (Mostar, 10. VI. 1904 – Sarajevo, 17. II. 1970). Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gdje je 1957. doktorirao tezom *Hajdučke borbe kod Dubrovnika u drugoj polovini XVIII veka i naše narodne pjesme*. Radio je kao profesor u gimnazijama u Mostaru, Trebinju i Dubrovniku. Nakon rata postao je član ZAVNOBIH-a i pomoćnik ministra prosvjete u Vladi BiH. Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu sve do umirovljenja bio je prof. jugoslavenskih književnosti. Ponajviše se bavio korpusom južnoslavenskih usmenih književnosti. Priredio je *Epske narodne pjesme* (1954) i *Iz naše narodne epike* (1959), napisao monografije *Mala historija jugoslavenskih književnosti* (1938) i *Romantizam kod Hrvata* (1960) te veći broj studija o problemima knjiž. povijesti južnosl. kultura. Opusom M. Držića bavio se u studiji *Marin Držić – slikar dubrovačkog društva u XVI. vijeku* (1948), u kojoj ga nastoji smjestiti u kontekst dubrovačke grad. svakodnevice XVI. st.

Leo Rafolt

NEGROMANCIJA (NEKROMANCIJA) (lat. *necromantia* < grč. *νεκρομαντεία*: zazivanje mrtvih), magična vještina, čarobnjaštvo, spiritizam. Kao oblik praznovjerja i misticizma javlja se pod nazivom magije, a poslije spiritizma. Vjerovanje u magiju i spiritizam kaldejskoga je podrijetla, odakle se preko Perzije i Egipta proširilo na Zapad. No dok je spiritizam vjerovanje u mogućnost općenja s duhovima umrlih, tako da se oni miješaju u životnu stvarnost, negromanciji je svrha gatanje. Izvodi se prizivanjem duhova umrlih da bi se dobio savjet, objava, smjernica za život ili otkrivanje budućih događaja. Više se puta spominje u *Starom zavjetu* u smislu zabrane: »Narodi koje ćeš naskoro otjerati s posjeda slušaju vračare i gatare, ali tebi to Jahve, Bog tvoj, ne dopušta« (Pnz 18, 11); »Reknu li vam: Duhove pitajte i vrače koji šapću i mrmljaju – dakako, narod mora pitati svoje 'bogove' i za žive u mrtvih se raspitivati! – Uza zakon! Uza svjedočanstvo! Tko ne rekne tako, zoru neće dočekati« (Iz 8, 19). Najpoznatiji je primjer prvoga izraelskoga kralja Šaula (oko 1022. pr. Kr.): kako mu Jahve nije dao odgovor »ni u snima, ni po Urimu ni preko proroka«, otišao je vračarici te tražio da mu prizove duh preminuloga proroka Samuela. On mu je prorekao gubitak kraljevstva, koje će pripasti njegovu suparniku Davidu (I. Sam 28). Prema predaji, izgubio je bitku protiv Filistejaca. Zavadio se s Davidom, a potom se ubio bacivši se na mač, ili se – prema drugoj predaji – dao ubiti. Prizivanje duhova umrlih da proreknu budućnost živima kod starih se Grka izvodilo u spijalama, za koje se smatralo da vode u podzemni svijet boga Hada. U doba helenizma negromanti su bili istoznačnica za mage, vrače

ili čarobnjake. Potjecali su iz Babilonije i Male Azije, a najpoznatiji su bili Zaratustra, Ostan i Histasp. Uz još neka imena, oni su gl. pisci *Kaldejskih proročanstava*. U doba kada je djelovao M. Držić, dolazi do obnavljanja ant. baštine pa su renesansni negromanti magi i proroci. Među humanistima, koji se nazivaju školnici-lutalice (filozofi, pjesnici, povjesničari, astrolozi, alkemičari, liječnici i sl.), nalaze se i negromanti, koji navodno dolaze iz zemlja magije (dalekih Indija). Negromanti postaju i tema renesansne književnosti (Ludovico Ariosto, *Negromant – Il Negromante*, 1520). – M. Držić je lik negromanta uveo u komedije *Dundo Maroje* i *Arkulin*. Negromant Dugi Nos u prologu *Dunda Maroja* pripovijeda o imaginarnom putovanju u zemlju istine (*Indije Starije*) u koju je stigao s pomoću »libra od negromancije«. To je zemlja rajске ljepote, u kojoj žive blagi, tihi i mudri ljudi, koji »srce nose prid očima, da svak vidi njih dobre misli«, *ljudi nazbilj*. No u staro doba u toj su se rajskoj zemlji nalazili i neživi čovječuljci, groteskno-životinjskog obliča, načinjeni od kamena i drva. Žene, »koje polakšu pamet imaju od ljudi«, nagovorile su negromante da, u zamjenu za zlato, ožive čovječuljke, što su oni i učinili: »Ti ljudici, kako imaše duh, počese hodit, govorit i smiješnice činit po taki način, er se nigdje gozba i pir ne činjaše gdje oni ne bi dozvani bili«. Tako su nastali *ljudi nahvao*, zapravo umjetni ljudi. Već od XIII. st., a osobito u doba renesanse, alkemičari su vjerovali u mogućnost umjetnoga, kemijskog stvaranja čovjeka (*homunkulus*). Prirodni filozof i liječnik Paracelsus u djelu *O nastanku prirodnih stvari* (*De generatione rerum naturalium*) dao je i recept za stvaranje *homonuculusa*. Prema kazivanju Dugoga Nosa *ljudi nahvao* počeli su se miješati i ploditi sa ženama *nazbilj*. Poprimili su izgled grubih i oholih ljudskih bića (»feca od ljuckoga naroda«), koji su silom uklanjali *ljude nazbilj* iz »gospoctva«. Kada su to spoznali, *ljudi nazbilj* su ih oružjem istjerali iz rajске zemlje. Tada su se *ljudi nahvao*, zajedno s negromantima, uselili u naš svijet te je zauvijek nestalo Saturnovo, zlatno doba (*aurea aetas*) čovječanstva (prije pojave rim. pjesnika Ovidija, oko 43. god. pr. Kr.). Dugi Nos poziva Dubrovčane da prepoznaju i otkriju tko su *ljudi nahvao*, »ljudi od ništa«, »ljudi koji smetaju svijet« i koji se ne mogu promijeniti: »Ljudem je nahvao paralo da su i oni ljudi, a ljudi su nahvao ljudi nahvao i bit će do suda«. U komediji *Arkulin* Negromant ima važnu ulogu. On je s pomoću magije nasamario glavnog junaka, ali je istodobno odigrao i humanu ulogu: nakon Negromantove osvete bogati, hvastavi, pohlepni i pohotni Arkulin se promijenio. Premda ga je svojta Ančice Lopudanke, uz pomoć Negromanta koji je privremeno uzeo njegovo obličje, uspjela vjeriti pred »velikim i malim narodom« i uzeti mu kontradot (tisuću perpera), Arkulin je odlučio to zaboraviti. Postao je zahvalni starčić koji je zadovoljan što je »prohodao« i što ima nevjestu.

LIT.: P. A. Riffard, Rječnik ezoterizma, Zagreb, 1989; S. Paušek-Baždar, Paracelsus, u knj. E. Banić-Pajnić (ur.), Filozofija renesanse, Zagreb, 1996.

Srjezana Paušek-Baždar

NEGROMANT, lik u komediji *Arkulin*. Jedan je od ključnih protagonista dramskoga raspleta, kojega prvi angažira Marić, svojatajući ga za dobrog prijatelja (»Ja znam što ću: učinit hoću da mu je vržemo u kuću, ili hoće ili neće; ako ne ustjedbude, imam jednoga negromanta prijatelja; čini' ću da učini za mene *cosa de altro mondo*«, III, 2). Negromanta na jednome mjestu najavljuje i Arkulin, prije nego što zagonetni čarobnjak učini da kuća naslovnoga junaka na trenutak nestane, odn. prije negoli se, pred rasplet komedije, u Arkulina prurušava, kako bi s Ančicom izvršio čin vjeridbe. Negromant se nekoliko puta legitimirao kao čarobnjak (»*Mi deletto un poco di negromanzia*« – »Pomalo se zabavljam magijom« IV, 4), ali tek na Marićev,